

Maria Michłowicz

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Anna Gruntkowska

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

O wybranych aspektach doskonalenia umiejętności egzaminatora w kontekście szkoleń merytorycznych przed ocenianiem wypracowań uczniowskich

Wstęp

Wiedza i doświadczenie egzaminatora w odniesieniu do ocenianej pracy ucznia to rozpoznanie takich elementów jak: racjonalność, spójność, organizacja tekstu, uporządkowanie, rozpoznawanie sensu, rozpoznanie intencji, rozumienie. Warto zatem podkreślić, że „rozumienie jest złożonym procesem, bo polega na nieustannym wnioskowaniu o znaczeniu struktur językowych z bardzo wielu przesłanek, jest więc czynnością wielorakiego przekształcania zdań, pobierania i tworzenia informacji, odnoszenia znaków do odwzorowywanej przez nie rzeczywistości, do intencji nadawcy [...]”¹, dlatego każdorazowo efektem szkoleń merytorycznych przed ocenianiem musi być wypracowanie jednolitego sposobu rozumienia polecenia, tekstu i zasad oceniania. Szkolenie merytoryczne przeprowadzane przed przystąpieniem do pracy w kolejnej sesji egzaminacyjnej to stały element procesu oceniania. Egzaminatorzy doceniają jego znaczenie w związku z trafnością podejmowanych decyzji w trakcie oceniania kolejnych odpowiedzi uczniowskich, ponieważ „jednym z najtrudniejszych zadań podczas oceniania prac z egzaminu jest zapewnienie porównywalności przy jednoczesnej trosce, aby bogactwo uczniowskich rozwiązań zarówno typowych, jak i kreatywnych znalazło wyraz w wyniku oceny”². Przywołane szkolenie daje możliwość rozwijania umiejętności oceniania skierowanego na wymagania edukacyjne. Nauczyciele-egzaminatorzy, ucząc się jednolitego rozumienia zasad oceniania, doskonalą swój warsztat pracy. Pamiętanie o tym, że doświadczenie zdobywane w czasie szkoleń egzaminator wykorzystuje w pracy z uczniem, pozwala wyzwolić również refleksję na temat szczególnej dwoistości w pracy egzaminatora. Przenikanie się dwóch przestrzeni: nauczyciela i egzaminatora, bycie „pomiędzy” umożliwi również dialog i wpisanie się w paradygmaty oceniania naturalnego i regulowanego³.

¹ P. Pawłowska, *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009, s. 35.

² H. Szaleniec, M.K. Szmigel, *Moderowanie oceniania prac uczniowskich [w]: Teoria i praktyka oceniania zewnętrznego*, Kraków 2001.

³ B. Niemierko, *Paradygmaty oceniania naturalnego i regulowanego*. Definicje: „Ocenianie naturalne w edukacji jest tworzeniem obrazu osiągnięć ucznia dla wspierania jego rozwoju. Ocenianie regulowane w edukacji jest określeniem poziomu osiągnięć ucznia według jednolitych norm” (materiały własne – M.M. i A.G.).

To nauczyciel, widząc swój warsztat pracy przez pryzmat doświadczeń egzaminatora, weryfikuje swoje umiejętności w aspektach: nauczania, oceniania i diagnozowania. Toteż szkolenie egzaminatorów poświęcone rozumieniu i stosowaniu zasad oceniania winno w **większym stopniu wykorzystywać doświadczenie oceniania naturalnego** w aspekcie uwrażliwienia nauczycieli-egzaminatorów na wartości zawarte w odpowiedzi ucznia. Tym samym każde szkolenie powinno dawać poczucie bezpieczeństwa wynikające z pozyskanej wiedzy, a także uczyć **otwartości na zachowania zdającego w sytuacji egzaminacyjnej**. Świadomość, iż na sprawność i skuteczność w pracy egzaminatora mogą mieć wpływ różne czynniki, które powodują, że niezależnie od posiadanej wiedzy i umiejętności można popełniać błędy w ocenianiu⁴, generuje istotne pytania, które należy w tym kontekście postawić:

- Jak w długiej perspektywie kształtować pogłębioną świadomość egzaminatora w kontekście oceniania?
- Jak rozwijać aspekt etyczny w pracy egzaminatora w kontekście poszanowania wysiłku każdego zdającego?
- Jak dobrze integrować różne kompetencje egzaminatora, które wynikają z wiedzy i doświadczenia, wyczuć emocji oraz empatii?

Tak więc pomoc w przygotowaniu egzaminatora do wypełniania powierzonych mu obowiązków w danej sesji egzaminacyjnej, obok dokładnego zapoznania się z arkuszem egzaminacyjnym, konkretnymi zadaniami i przyjętymi zasadami oceniania, powinna polegać w równej mierze na umiejętności wykorzystania wiedzy skumulowanej, ponieważ doświadczenie i umiejętności zdobyte w trakcie kolejnych sesji egzaminacyjnych, szkoleń naocznych i szkoleń on-line winny przełożyć się na efektywność pracy egzaminatorów, czyli wzrost biegłości w sztuce oceniania, a także na pełną akceptację przyjętej roli. W niniejszym opracowaniu przedstawiono rezultaty analizy wypracowanych materiałów szkoleniowych uzyskanych w ramach przygotowania do pełnienia funkcji egzaminatora w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego w sesji egzaminacyjnej 2016/2017⁵.

Integracja wiedzy i doświadczenia

Dodatkową wartością zamierzonych działań na rzecz budowania pogłębionej świadomości egzaminatorów obok szkoleń merytorycznych, przeprowadzanych każdorazowo przed przystąpieniem do bieżącej sesji egzaminacyjnej, jest podjęcie namysłu nad doбором inspirujących zagadnień poruszanych w trakcie wcześniejszych ćwiczeń realizowanych na platformie Moodle. Ukierunkowana refleksja zaproponowana na szkoleniach pozwala widzieć kontekst egzaminacyjny w nowym świetle, co powoduje, że dyskutowane problemy nabierają nowego wyrazu i inspirują nauczycieli-egzaminatorów

⁴ O typowych zniekształceniach w ocenianiu, wpływie emocji na ocenę, znaczeniu kontekstu i wcześniejszych opiniach dla formułowanej oceny pisze T. Tyszką w książce *Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowania decyzji*.

⁵ Przewodniczący zespołów egzaminatorów i egzaminatorzy w Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie wykonywali na platformie Moodle zadania mające na celu wzbudzenie refleksji nad kulturą oceniania w kontekście przygotowania egzaminatorów do oceniania rozwiązań uczniowskich. Przedmiotem jednego z zadań były rozważania na temat różnorodności kompetencji egzaminatora.

do samokształcenia. Zadania, które powierzono przewodniczącym zespołów egzaminatorów do wypełnienia przed sesją egzaminacyjną 2017 roku, miały na celu pogłębienie refleksji na temat postawy egzaminatora w procesie oceniania, zaakcentowaniu jego roli jako osoby – eksperta – która dokonuje oceny wysiłku intelektualnego młodego człowieka. Argumentów potwierdzających wymienione aspekty warto poszukać w opiniach uczestników szkolenia na temat doskonalenia umiejętności nauczycieli-egzaminatorów w kontekście procesu oceniania wypracowań uczniowskich.

W poniższej przedstawiono wybrane opinie przewodniczących zespołów egzaminatorów na temat sposobu kształtowania standardów pracy i kwalifikacji moralnych egzaminatorów⁶. Odwołano się do takich obszarów jak: wiedza i doświadczenie, wyczuwanie emocji oraz empatii, a także podkreślono aspekt etyczny⁷.

Wiedza i doświadczenie

Wybrane wypowiedzi

Egzaminator powinien charakteryzować się wysokim poziomem profesjonalizmu. Oznacza to, że dysponuje rozległą wiedzą merytoryczną w swojej dziedzinie, a poza tym przejawia chęć do nieustannego jej pogłębiania i samodoskonalenia się. To człowiek otwarty, o szerokich horyzontach myślowych, stały uczestnik różnorodnych warsztatów i kursów zawodowych oraz okresowych szkoleń organizowanych przez okręgową komisję egzaminacyjną, której podlega. Potrafi łączyć teorię z praktyką, zna zadania zamieszczone w aktualnym arkuszu egzaminacyjnym i obowiązujący schemat punktowania, rozumie zasady jego stosowania, a przy tym jest gotowy do przestrzegania tych zasad przy ocenie kolejnych pisemnych wypowiedzi uczniowskich. Odpowiedzialny i świadomy swej roli egzaminator w konfrontacji z nietypowym podejściem ucznia do zadania egzaminacyjnego musi zdobyć się na adekwatną reakcję, czyli sięgnąć do fachowych źródeł (opracowań książkowych, wiarygodnych portali internetowych) i szybko zweryfikować posiadaną przez siebie wiedzę.

W odniesieniu do egzaminatora „lógos” to wiedza i doświadczenie, które będą się przejawiały w różnorodny sposób, poczynając od aktywności na platformie Moodle, uczestniczenia w kursach, rozwiązywania quizów, poprzez uczestnictwo w bezpośrednim szkoleniu dla egzaminatorów przygotowującym do oceniania, kończąc zaś na ocenianiu rozwiązań zadań i ewaluacji pracy w sesji egzaminacyjnej. Wiedza i doświadczenie egzaminatora będą się przejawiały w wynikach rozwiązywanych quizów. Najbardziej jednak widoczne okażą się podczas oceny rozwiązań uczniowskich – w formie stosowania schematu oceniania oraz przestrzegania zasad obowiązujących egzaminatora. Tu również wpisze się właściwe przyznawanie liczby punktów w zadaniu rozszerzonej odpowiedzi zgodnie ze schematem oraz zasadami holistycznego oceniania, ocenianie poprawności językowej według klasyfikacji błędów (tu należy pamiętać, aby nie oceniać zbyt tolerancyjnie ani też nie popadać w puryzm).

⁶ www.oke.krakow.pl/kursy/ [2017].

⁷ Inspiracją do takiego spojrzenia na pracę egzaminatora jest Arystotelesowska triada retoryczna. Arystoteles w swojej *Retoryce* wyróżnił trzy sposoby argumentacji: ethos, páthos, lógos.

Każdy egzaminator CKE jest fachowcem, mistrzem w swojej specjalizacji, przedmiocie, którego naucza. Każdy też – decydując się kiedyś na udział w kursie dla egzaminatorów egzaminów zewnętrznych – miał za sobą jakiś staż pracy, posiadał więc kompetencje merytoryczne w swojej dziedzinie. To był fundament przyszłego egzaminatora. Dzięki szkoleniu zdobył on nową wiedzę: poznał prawne uwarunkowania egzaminu zewnętrznego, jego strukturę i formę, stosowne procedury oraz zrozumiał istotę nowego systemu oceniania zadań egzaminacyjnych (analityczną, potem holistyczną), jak również konieczność oceniania zadań egzaminacyjnych w porównywalny, ten sam sposób. Doświadczenia zdobyte w OKE pomagają więc udoskonalać pracę jako nauczyciela. Ukazują bowiem potrzebę częstego odnoszenia się do zapisów podstawy programowej. Ponadto już samo ustawiczne rozwiązywanie zadań w systemie Moodle sprawia, że egzaminatorzy mają pewną trwałą wiedzę, na przykład wyćwiczoną klasyfikację błędów, znajomość błędów graficznych w pracach uczniów dyslektycznych.

Egzaminator na bieżąco doskonali swoje kompetencje merytoryczne, korzystając z różnorodności współczesnych źródeł, nie ignorując żadnego i wobec każdego przyjmując postawę bardziej refleksyjnego badacza niż jedynie surowego krytyka. Obserwacje i spostrzeżenia dokonywane w trakcie kolejnych sesji z pokorą umieszcza w zbiorze doświadczeń, uznając je bardziej za narzędzia konieczne w dalszej pracy niż pretekst do zbędnych, niekiedy szkodliwych uogólnień. Zna współczesne lektury młodzieży, filmy i muzykę, którą interesują się nastolatki. Potrafi zrozumieć inny punkt widzenia i docenić wartość argumentacji.

Egzaminator pamięta, że – jak również stwierdzili starożytni filozofowie – fundamentalną cechą rzeczywistości jest jej zmienność. Zmienność nie oznacza chaosu, ale może oznaczać twórczość, kreatywność, która nie jest i nie musi być zaprzeczeniem logosu. Egzaminator jest wnikliwym jego poszukiwaczem, opierając się na normach postępowania właściwe praktyce pedagogicznej, bez płytkiej naiwności i bezmyślnej akceptacji bylejakości, ale z przekonaniem o posiadanej wiedzy merytorycznej oraz umiejętności jej profesjonalnego zastosowania.

Twórczy egzaminator odnajdzie się w każdej sytuacji, kumuluje różne informacje, analizuje, dostrzega zmiany, ucząc się w ten sposób, jak skutecznie ocenić wysiłek ucznia. Twórczego egzaminatora charakteryzuje kompetencja komunikacyjna, czyli zdolność „bycia w dialogu” z innymi i z sobą samym. Wzorzec drugi to egzaminator-refleksyjny praktyk, który nie ufa bezgranicznie posiadanej wiedzy, ale pyta otwarcie, gdy ma wątpliwości. Cechuje go upór w pokonywaniu trudności, dociekliwość i pozytywna motywacja w uzupełnianiu wiedzy. Refleksyjny praktyk sam rozwiąże quizy w Moodle, przedyskutuje wyniki, bo wie, że integracja wiedzy i umiejętności, praktyka zdobyta na takim szkoleniu podwyższa jego kwalifikacje i poprawia skuteczność oceniania.

Egzaminator ma po swojej stronie narzędzia, których pozbawieni są nauczyciele niepełniący tej funkcji: rozumienie pułapek, w które może wpaść podczas oceny dużej liczby prac, rozumienie oceniania kryterialnego i holistycznego. Na egzaminatorze spoczywa ciężar podjęcia właściwej decyzji, przeprowadzenia rozumowania w odniesieniu do każdej pracy, odwołanie się do doświadczeń szkolnych. Lógos wyklucza spontaniczność, ogranicza intuicję, wyrzuca bylejakość.

Pierwszą i najważniejszą kwestią w pracy egzaminatora jest posiadanie merytorycznej wiedzy z zakresu oceniania prac oraz nabycie doświadczenia w pracy egzaminatora. Egzaminator powinien prezentować wysoki poziom wiadomości i umiejętności przedmiotowych, czyli musi być kompetentny i dobrze przygotowany do oceniania zadań. Konieczna jest znajomość nie tylko podstawy programowej z danego przedmiotu, ale również orientacja w konstrukcji zadań otwartych, wiadomości z metodyki przedmiotu, chociażby dotyczące charakterystycznych cech form wypowiedzi. Niezwykle przydatna jest wiedza nabyta na szkoleniach dla egzaminatorów oraz podczas oceniania, jak kompetencje w zakresie oceniania holistycznego, klasyfikacja i rodzaje błędów językowych, ocenianie prac uczniów dyslektycznych, zasady dotyczące przenoszenia punktów na kartę odpowiedzi czy znajomość obowiązujących procedur.

Wycucie emocji oraz empatia

Wybrane wypowiedzi

- Relacja egzaminator – uczeń

Niezwykle ważnym elementem pracy egzaminatora jest zdolność odczuwania stanów psychicznych innych osób, umiejętność przyjęcia ich sposobu myślenia, spojrzenia z ich perspektywy na rzeczywistość, empatia. Zatem powinnością egzaminatora jest ocenianie prac zdających uczciwie i z zaangażowaniem. Stosowanie przyjętych kryteriów oceniania w sposób obiektywny, bez oceniania poglądów zdającego. Egzaminator, oceniając, kieruje się bardzo szczegółową instrukcją (zasadami) oceniania, w której komisja egzaminacyjna promuje pozytywne nastawienie w stosunku do ocenianych prac, elastyczny sposób myślenia i podejmowanie próby zrozumienia sposobu myślenia osoby zdającej egzamin. Bez względu jednak na warunki egzaminator powinien pozostać konsekwentny – niezależnie od litości czy sympatii żywionych wobec osób uczestniczących w egzaminie, pamiętając jednocześnie, że ocena nie może być intuicyjna – zbyt surowa lub zbyt łagodna. Musi zdawać sobie sprawę, że każda praca uczniowska to inne i nowe wyzwanie.

Egzaminator oceniający arkusz egzaminacyjny musi „widzieć” ucznia, który przystąpił do egzaminu. Głęboka sympatia wobec podmiotowości ucznia sprawia, że egzaminator po raz czwarty przeczyta pracę, jeśli trzecie czytanie nie przyniosło wiarygodnej oceny.

Wyczuwanie emocji i empatii ma również ogromną rolę w budowaniu kultury oceniania. Wymaga od egzaminatora szacunku do ucznia i jego pracy, nawet jeśli pojawią się w niej poglądy odmienne od tych, które posiada oceniający pracę egzaminacyjną. Zasady oceniania nie przewidzą wszystkich możliwych odpowiedzi zdających, dlatego egzaminator powinien być otwarty na nieujęte w modelu rozwiązania uczniowskie i w trakcie podejmowania decyzji nie może kierować się wyłącznie własną intuicją. Musi wyzbyć się rutyny, musi uwolnić się od bagażu doświadczeń z własnej pracy zawodowej. Nie wolno mu oceniać prac z perspektywy wiedzy i umiejętności własnych uczniów. By uniknąć pułapek oceniania, konieczne jest również wyzbycie się własnych silnych emocji. Ważne jest kształtowanie w sobie czynników osobistych, jak

umiejętność koncentracji i skupienia na zadaniu, umiejętność podejmowania decyzji, umiejętność współpracy w zespole, z funkcyjnymi zespołu i odpowiedzialność za efekt wspólnej, zespołowej pracy.

Wykonując zadanie oceny pisemnej wypowiedzi ucznia, egzaminator staje się jej czytelnikiem. Czytelnikiem uprzywilejowanym, bo właściwie jedynym. Ocena pracy uczniowskiej w obszarze treści stwarza egzaminatorowi możliwość spojrzenia na pracę ucznia z perspektywy holistycznej, dostrzeżenia jego wysiłku myślowego i rozpoznania podzielanej przez niego wizji świata. Ma dzięki temu sposobność wejścia w sferę emocji nastolatka i wykazania się zdolnością rozumienia jego przemyśleń oraz odczuć.

Empatia potrzebna jest przy bardzo nisko ocenianych pracach. Pozwala unikać niezadowolonia i zniechęcenia oraz przenoszenia złych odczuć na inne prace. Potrzebna jest do uszanowania cudzego wysiłku i do dostrzeżenia nawet najmniejszej wartości prac.

Páthos w retoryce odnosi się do emocjonalnego aspektu wystąpienia. Jako że taka wypowiedź ma charakter perswazyjny, służy do przekonania odbiorcy. Natomiast w przypadku przypisania tej wartości standardom pracy egzaminatora, będzie się odnosiła oczywiście również do emocji, ale także do empatycznej postawy egzaminatora. Istotne jest, aby egzaminator przez pryzmat rozwiązań zadań widział ucznia, a także jego nauczyciela i rodziców. Potrafił wczuć się w sytuację egzaminacyjną, w jakiej uczestniczyły wskazane podmioty, mieć świadomość wielu mechanizmów, którym podlega uczeń przystępujący do egzaminu oraz dostrzegać różnicę między taką sytuacją a typową sytuacją lekcyjną i postrzegania swojej roli (zadań) egzaminatora oraz roli (zadań) nauczyciela. W związku z tym ważne jest, aby każdej pracy przeznaczyć właściwy czas, traktować prace indywidualnie, pamiętać o psychologicznych pułapkach oceniania i podejmowania decyzji.

- Relacja: przewodniczący zespołu egzaminatorów – egzaminatorzy w zespole

Empatia jest potrzebna także podczas pracy w zespole, odnoszenia się do kolegów z grupy. Czasem zdarzają się trudne sytuacje, konfliktowe, spięcia w zespole (złe samopoczucie, udowadnianie własnych racji). Jeśli rozumiemy ludzi, łatwiej załagodzić czy rozwiązać problem.

Sam poznawczy komponent empatii, czyli zdolność do wyobrażenia sobie perspektywy myślowej należącej do innej osoby (inaczej mówiąc, rozpoznania sposobu lub sposobów rozumowania innej osoby), określaną jest mianem decentracji (czemu może, ale nie musi towarzyszyć komponent emocjonalny empatii, czyli zdolność do jednoczesnego współodczuwania stanów emocjonalnych tej osoby). Egzaminator powinien kształtować w sobie taką postawę, gdyż jest ona warunkiem trafnego poznawania innych ludzi, oznacza postawienie się w sytuacji osoby innej niż ja i uświadomienie sobie inności nie tylko własnych stanów emocjonalnych, ale również przyjęcia odmiennego punktu widzenia. Warto docenić wówczas rolę zaimków. Moje „ja” zostaje w trakcie oceniania prac nieco pomniejszone lub nawet zastąpione przez reprezentację innego „ja”, jakim staje się „ty” w odniesieniu do ucznia, którego pracę, a właściwie jej pierwszą i jedyną redakcją teraz oceniamy.

Aspekt etyczny w pracy egzaminatora

Wybrane wypowiedzi

Egzaminator powinien się odznaczać wysokimi kompetencjami zawodowymi i moralnymi. W przeciwnym razie trudno mu będzie sprostać wymaganiom, jakich się od niego powszechnie oczekuje, czyli zachowania uczciwości, bezstronności i rzetelności w ocenianiu wypowiedzi uczniów. Musi wiedzieć, że każdy arkusz egzaminacyjny zasługuje na taką samą uwagę, z każdym zadaniem winien zapoznać się z równą starannością i wnikliwością, punktować je, opierając się na aktualnie obowiązujących kryteriach, a nie subiektywnych przekonaniach lub odczuciach. Swoją pracę powinien zorganizować tak, aby wszystkie niezbędne czynności wykonać dokładnie, terminowo, nie poddawać się presji czasu. Każda wystawiona przez niego ocena i każdy zapis dokonany w dokumentacji egzaminacyjnej stanowią istotną informację zwrotną, która ma wielu adresatów. Jest nim uczeń, jego rodzice, macierzysta szkoła, inna szkoła, do której aspiruje, okręgowa komisja egzaminacyjna i Centralna Komisja Egzaminacyjna.

Egzaminator powinien być osobą, która bezwzględnie przestrzega podstawowych zasad moralnych, bowiem musi pozostać w oczach ocenianych i ich rodziców czysty jak łąka, a zobowiązuje go do tego obraz profesjonalisty i człowieka odpowiadającego wysokim standardom moralnym. Nie ulega wątpliwości, że uczciwość i rzetelność, obok profesjonalizmu, są niezbędnymi elementami w pracy każdego egzaminatora.

Egzaminatorzy stanowią grupę ludzi, którzy spotykają się tylko na kilka dni w roku, aby wykonać zleconą pracę. Dlatego tak ważne jest, aby podczas sesji kierowali się etosem, wartościami nigdzie niezapisanymi, ale normującymi ich pracę. Odnosi się to do traktowania z szacunkiem dzieła wykonanego przez uczniów, ale też do szanowania siebie i współpracowników. Egzaminatorów obowiązują coraz wyższe standardy pracy. Muszą się oni doskonalić, nabywać nową wiedzę i umiejętności nie tylko w odniesieniu do znajomości arkusza i czytania klucza, ale przede wszystkim do poszanowania wysiłku innych ludzi, chociaż niektórzy z nich nadal są jeszcze dziećmi.

Określeniem synonimicznym dla ethosu może być szeroko pojęty autorytet, którego wyrazem, w przypadku egzaminatora, jest jego szacunek do ocenianych wytworów uczniowskich. I w tym momencie można mówić o aspekcie moralnym pracy egzaminatora. Przejawia się on w wiarygodności egzaminatora, zaufaniu do jego umiejętności, kształtowaniu świadomości, że jest on specjalistą w zakresie oceniania. Uzyskanie wymienionych elementów jest możliwe na przykład poprzez wizualność, czyli posługiwanie się takimi znakami, które świadczą o wysokiej jakości pracy. Może ona być realizowana poprzez przejrzyste zaznaczanie błędów językowych, ortograficznych i interpunkcyjnych, rzetelne przenoszenie punktacji na kartę odpowiedzi, dbanie o to, by nie popełniać błędów typu technicznego, czytelność zapisów, brak skreśleń, poprawne sumowanie punktów. Będzie to stanowiło wymierny dowód wskazanej kompetencji egzaminatora.

Podmiotowo odpowiedzialny egzaminator, oceniając pracę egzaminacyjną, traktuje ucznia, którego nie widzi, podmiotowo.

Kto to taki egzaminator? Po pierwsze człowiek, po drugie nauczyciel, po trzecie ekspert w dziedzinie oceniania. Wszystkie te znaczenia muszą połączyć się w jedno, by można było mówić o podmiotowej, odpowiedzialnej ocenie. Musi zatem być: po ludzku życzliwy, z empatią podchodzący do ludzi, optymistycznie nastawiony do życia, dający sobie prawo do błędu i umiejący się do niego przyznać; po nauczycielsku odpowiedzialny, cierpliwy, rozumiejący kontekst związany z egzaminem, znający realia polskiej szkoły, posiadający zarówno wiedzę z zakresu nauczanego przedmiotu, jak i wiedzę ogólną, staranny, chętny do podnoszenia swoich kwalifikacji, kreatywny, z powołaniem, ale też wymagający (od uczniów i od siebie); po ekspercku kompetentny, rzetelny, skupiony na zadaniu, które ma wykonać, umiejący pracować w grupie, doświadczony, ale nie popadający w rutynę, stosujący się do ustalonych reguł, dbający o poziom swojej wiedzy i umiejętności.

Przyznana punktacja nie może mieć charakteru wyroku wydawanego przez mistrza na krnąbrnego ucznia. Musi być obiektywną notą określającą poziom wykonania zadania. Egzaminator powinien mieć pewność, że zrobił wszystko, by tak właśnie było. Nie jest to zadanie łatwe, tym bardziej w sytuacji, gdy ocenie poddana jest praca z licznymi błędami utrudniającymi proces oceniania, dodatkowo napisana przez dysgrafika. Niemniej jednak chodzi o to, by każdemu uczniowi dać zapewnienie, że jego umiejętności zostały ocenione z należytą rzetelnością i odpowiedzialnością.

Wśród postaw egzaminatorów można zaobserwować te, które wiążą się z wysokimi kwalifikacjami, zdolnością empatii, obowiązkowością, rzetelnością, odpowiedzialnością. To postawy:

1. egzekutora – strażnika mającego wysokie umiejętności, wiedzę i doświadczenie, ale przede wszystkim pilnującego kryteriów, ponieważ zachowuje pamięć ustaleń jednakowych dla każdego ucznia (jest przekonany, że działa obiektywnie);
2. prokuratora – osoby działającej w imieniu prawa egzaminacyjnego, mającej silny autorytet wewnętrzny, przekonanej o słuszności takiej oceny, która wynika z przestrzegania wszelkich obowiązujących procedur;
3. terapeuty – człowieka czującego ucznia, któremu w każdej sytuacji trzeba pomóc, by nie zawrócił ze ścieżki edukacyjnej, kierującego się zasadą: zawsze wspieram;
4. etyka – działam tak, aby mieć czyste sumienie, bo jestem odpowiedzialna/y za każde powierzone mi zadanie.

Wartość pracy egzaminatora przejawia się także w relacji i z drugim egzaminatorem, i z przewodniczącym zespołu, a więc osobą, która kieruje pracą grupy.

Żeby przewodniczący skutecznie komunikował się z egzaminatorami, musi cechować go przede wszystkim:

- a. „ethos”: autentyczność, wiarygodność, szacunek dla innych, dobre wychowanie, kultura bycia, uczciwość, sprawiedliwość, dotrzymywanie zobowiązań, przyznawanie innym prawa do błędu, tolerancja, optymizm i pogoda ducha, wiedza na temat własnych mocnych i słabych stron;

b. „páthos”: aktywne słuchanie: koncentracja uwagi na tym, co ktoś ma do powiedzenia, kontakt wzrokowy, używanie zwrotów zachęcających do mówienia, otwartość na odmienny niż własny punkt widzenia, powściągliwość w wyrażaniu własnego zdania, powstrzymywanie się od moralizowania i osądzania, stosowanie obrazowego, zrozumiałego języka, skuteczne przemawianie (budowa wypowiedzi, modulacja głosu, pomoce: slajdy, przykłady itp.), umiejętność rozmowy, dyskusji, asertywność, umiejętność rozwiązywania konfliktów i negocjowania, umiejętność współpracy w zespole, sztuka kompromisu, sztuka motywowania, dostarczanie informacji zwrotnych.

Jeśli ktoś ma opanowane kompetencje „ethos” i „páthos”, z przekazaniem „lógos” nie powinno być problemu. Nie odwrotnie – posiadanie i przekazywanie wiedzy i dzielenie się doświadczeniem, umiejętność efektywnego prezentowania materiału.

Egzaminator nie może nigdy zapomnieć o tym, że wiedza i doświadczenie, wyczuwanie emocji oraz empatia i kwalifikacje moralne muszą zawsze „współdziałać”, bo brak lub „odstępstwo” w którąś ze stron będzie powodował niedosyt, a może nawet ubóstwo w jego pracy. To bardzo trudne, wymaga bowiem ogromnej samodyscypliny i samokontroli połączonych z wewnętrznym ładem i ciągłą wiernością samemu sobie w ich stosowaniu.

Lektura wypowiedzi uczestników szkoleń daje możliwość głębszego zrozumienia tematu, a w konsekwencji otwiera nową perspektywę widzenia omawianych zagadnień i podkreśla znaczenie integracji różnych wymiarów pracy egzaminatora. Wypowiedzi przewodniczących zespołów wskazują, jak ważne w pracy nauczyciela-egzaminatora jest nie tylko przygotowanie merytoryczne i organizacyjne, ale także nieustanne odwoływanie się do doświadczenia, sfery emocjonalnej, reprezentowanie odpowiednich postaw i wartości. Integracja tych obszarów jest gwarantem rzetelności i daje poczucie dobrze zrealizowanego zadania. Zatem wiedza i doświadczenie, wycucie emocji i empatia oraz aspekt etyczny, przekształcając się w samoświadomość egzaminatora, pozwalają nauczycielom akceptować siebie w funkcji egzaminatora.

Interioryzacja wiedzy i doświadczenia

Zgodnie z podstawowymi założeniami hermeneutycznymi egzaminator czyta wypracowania uczniów przez pryzmat własnego doświadczenia, zawsze ceni twórcze i oryginalne ujęcia tematu wypowiedzi pisemnej. Podobnych wartości szuka w odpowiedziach uczniów na egzaminie. Zatem w materiałach ćwiczeniowych przygotowywanych na szkolenia merytoryczne (przed samym ocenianiem i wcześniej, w trakcie ćwiczeń na platformie Moodle) wskazana jest większa liczba wzorcowych egzemplifikacji rozwiązań uczniowskich, ponieważ takie prace inspirują do zadawania nowych pytań i budują świadomość modelowego rozwiązania, co pozytywnie wpływa na sposób rozumienia i stosowania zasad oceniania. Poniżej zaprezentowano przykłady modelowych realizacji uczniowskich przygotowanych na szkolenie merytoryczne egzaminatorów przed ocenianiem.

Przykład rozwiązania zadania rozszerzonej odpowiedzi⁸

Marzenia od zawsze były obiektem zainteresowania wielu artystów. W końcu są rzeczą piękną – przenoszą nas w lepsze miejsca, pozwalają na chwilę odpoczynku pośród szarej rzeczywistości i są bodźcem do tworzenia dla siebie tej wysnionej przyszłości.

Podczas wojny często jednym marzeniem ludzi było przeżyć. Były to czasy, w których zdecydowanie trudno o poczucie bezpieczeństwa. Jednak jeszcze częściej ludzie marzyli o tym, by żyć w wolnym kraju. Właśnie dlatego miały miejsce takie akcje czy organizacje jak dywersje lub Mały Sabotaż. Bohaterowie „Kamieni na szaniec” – Alek, Rudy i Zośka – dążyli do tego, aby sny zniewolonych Polaków się spełniły. One sprowokowały ich do działania, do walki, do zwycięstw.

Istnieją również takie prywatne, ale równie wzniosłe marzenia. Marzenia będące sensem życia osób wierzących, bo chyba każdy chrześcijanin chce trafić do Nieba. Jest to nagroda dla ludzi, którzy na ziemi postępują zgodnie z Dekalogiem. Przykładem takiego człowieka jest Ligia – piękna ukochana Winicjusza z powieści „Quo vadis” Henryka Sienkiewicza. To wizja wiecznego życia u boku Chrystusa skłoniła ją do tego, by była dobra. Widzimy, że marzenia mają moc zmieniania ludzi, na przykład Marka Winicjusza, który dzięki swym snom (najpierw o Ligii, a później o zbawieniu) nawrócił się.

Jednak marzenia nie popychają nas tylko w stronę dobra – posiadają moc, która zamyka oczy na innych, ukierunkowuje na osiągnięcie celu. Balladyna dążyła do zdobycia władzy, ale nie w szlachetny sposób. Została tym tak zaślepiona, że nie zważała na ludzi, posunęła się do morderstwa. Pokazuje to, iż mimo cudownej natury marzeń, są potężne – zdołają naprawić zło jak i je czynić.

Uważam, że gdyby nie marzenia, mnóstwo rzeczy by się nie stało. To one nadają sens naszemu życiu, a dążenie do nich stawia na naszej drodze miłość, nadzieję, radość; dostarcza doświadczenia. Pokuszę się nawet o stwierdzenie, iż są one energią napędzającą świat i człowieka.

Przykład rozwiązania zadania krótkiej odpowiedzi⁹

Uważam, że najlepszym rozwiązaniem jest czytanie zarówno nowości, jak i klasyków. Tytuły starych, wartościowych książek widnieją często na listach szkolnych lektur, co narzuca nam ich czytanie, więc wolny czas warto poświęcić współczesnym, niewymagającym pozycjom.

Nie należy jednak skupiać się na lekkich bestsellerach. Arcydzieła wzbogacają słownictwo i zapewniają po przeczytaniu większą swobodę w rozmowie. To samo może dotyczyć współczesnych autorów. Miarą wartości lektury nie powinna być data jej napisania.

⁸ Temat rozprawki; sesja egzaminacyjna 2017: Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że marzenia mają sprawczą moc? Napisz rozprawkę, w której uzasadnisz swoje stanowisko. Argumenty zilustruj przykładami z literatury.

⁹ Temat zadania; sesja egzaminacyjna 2017: Czy warto czytać dzieła klasyków, czy lepiej sięgać po nowości? Uzasadnij odpowiedź, podając dwa argumenty. Nie cytuj sformułowań z arkusza.

Ocena wypracowań uczniowskich, stając się dynamicznym aktem czytania, nakierowanym na dostrzeganie zalet w rozwiązaniach uczniowskich, pozwala docenić wysiłek młodego człowieka, który w sytuacji egzaminacyjnej odwołuje się do posiadanej wiedzy, umiejętności i emocji. Poniżej zacytowano opinie egzaminatorów na temat jakości zawartych w pracach gimnazjalistów. Przytoczone, w tym kontekście, wypowiedzi przyjmują charakter szczególnej informacji zwrotnej przygotowanej dla ucznia w aspekcie jego rozwoju i doskonalenia umiejętności nauczyciela – egzaminatora.

Egzaminatorzy o wartościach zawartych w pracach uczniów w sesji egzaminacyjnej 2017

Wybrane wypowiedzi

Temat wypracowania trafny wobec możliwości poznawczych uczniów. Dawał możliwości wykazania się znajomością lektury omawianej na lekcjach i pokazania własnych preferencji czytelniczych. Uczniowie pisali na ogół na temat. Można odnieść wrażenie, że forma rozprawki jest wypowiedzią lepiej opanowaną przez uczniów niż charakterystyka. Na szczególną uwagę zasługują te wypowiedzi, w których uczniowie potrafili przełamać schematyczną kompozycję na rzecz prowadzonego logicznie wywodu argumentacyjnego opartego na samodzielnym wnioskowaniu, ilustrowanym trafnie dobranymi przykładami literackimi. Zdarzały się prace, których walorem były przede wszystkim przywołane przykłady i ich pogłębione ujęcie. Uczniowie okazali wrażliwość na takie wartości jak: wolność, praca, samorealizacja, patriotyzm, poświęcenie dla innych, miłość, aktywność, wola życia. Kolejnym walorem wypowiedzi uczniów była samodzielność wnioskowania i koncepcja pracy zakładająca stanowisko zaprzeczające pozytywnemu aspektowi sprawczej mocy marzeń. Warto zaznaczyć, że wiele wypowiedzi wskazuje na opanowanie umiejętności segmentacji tekstu i opanowanie schematu kompozycyjnego rozprawki oraz leksyki typowej dla tej formy.

Uczniowie mają świadomość wartości i celnie o nich mówią w kontekście zadania dłuższej wypowiedzi; Bóg, honor, ojczyzna, praca, więzi rodzinne, przyjaźń, wiara, współczucie, także wrażliwość na cierpienie, próby dostrzeżenia, że świat nie jest czarno-biały; wieloaspektowe spojrzenie na problem zawarty w temacie rozprawki, na przykład „Kamienie na szaniec” – działanie w celu zrealizowania marzeń prowadzi do ich realizacji dopiero po śmierci bohaterów, dotyczy tych, którzy przeżyli; „Balladyna” – marzenie i jego realizacja rodzi zło, ma moc sprawczą, która wymknęła się spod kontroli; dostrzeżenie, że same marzenia nie wystarczają, konieczne jest działanie.

Przywołany system wartości wynikał z argumentacji opartej na wyborze poznanych utworów. Były to głównie wartości skupione wokół idei patriotyzmu, a więc waleczność, odwaga, poświęcenie, a także przyjaźń, wierność etosowi i zasadom moralnym, umiejętność współpracy, konsekwencja w działaniu, odpowiedzialność. W kontekście realizacji osobistych celów i marzeń pojawiała się niezależność, swoboda wyboru i decyzji, a także samotność, brak porozumienia z innymi ludźmi, odrzucenie, brak akceptacji. Uczniowie przywoływali także miłość, cierpienie, niewolę, śmierć, okrucieństwo, nieuchronność sytuacji losowych,

podkreślając wpływ wydarzeń historycznych na jednostkowe losy bohaterów.

Uczniowie przywoływali głównie postacie tytułowe z podanych lektur, a także bohaterów zbiorowych (rycerze, niewolnicy, lotnicy, młodzież polska z Szarych Szeregów) lub dokonywali wyboru bohaterów głównych poznanych lektur. Pojawiali się Ligia i Winicjusz, Maćko i Zbyszko z Bogdańca, Jagienka Zychówna i Danusia Jurandówna, Skawiński, a także Santiago i jego przyjaciel Manolo.

Marzenia motywują do działania, życie staje się ciekawsze, pozwalają unikać rutyny, inspirują. Marzenia to sens życia, walka o swoją wolność i honor, pamięć o utraconej ojczyźnie, upór w dążeniu do celu. Marzenia pomagają w realizacji śmiały planów, pokonywanie własnych słabości.

Większość uczniów dostrzegła pozytywne aspekty sprawczej mocy marzeń (zmiana życia/postawy na lepsze, pomoc innym, wiara w siebie, postęp). Przedstawiali też destrukcyjne skutki dążenia do celu (na przykład jeśli robi się to kosztem innych – „Balladyna”). Prace, w których uczniowie zaprzeczali sprawczej mocy marzeń, wskazywały na pesymistyczne postrzeganie świata.

Uczniowie dostrzegają głębokie wartości ukazane w literaturze minionych wieków. Odwołując się do klasyków, piszą o ponadczasowości tekstów, o ich funkcjach edukacyjnych, wskazują na poznawaną dzięki nim historię narodu. Dla niektórych ważny też był język – może niezrozumiały, ale pokazujący zmiany na przestrzeni lat. Dla wybierających nowości ważne były sprawy współczesne, bliskie młodemu człowiekowi. Istotne dla nich jest to, że czytane utwory mówią o ich rówieśnikach, a przez to o nich samych.

Uczniowie w większości rozumieją fakt, iż lektury przeczytane przez wiele pokoleń są znaczące i przekazują wiedzę potrzebną w życiu. Podkreślają wagę rodziny, przyjaciół, ambitnego dążenia do celu oraz umiejętności pokonywania trudności. Za wartości nadal uznają miłość, przyjaźń, pracowitość. Imponują im bohaterowie osiągnący cel i uznani powszechnie za wspaniałych.

Zakończenie

My, dorośli, często narzekamy, że młodzi ludzie zamykają się przed nami ze swoimi sprawami, nie dzielą z nami swoich radości i problemów. Czy aby na pewno? Czy to może raczej my – rodzice, nauczyciele i wychowawcy nie potrafimy ich wysłuchać, nie chcemy odczytać tego, co opisują. Zaabsorbowani liczeniem punktów, śledzeniem kryterialnej poprawności pomijamy opisowe przez dzieci i młodzież przeżycia, odczucia, refleksje, choć mogłyby one stać się podstawą naszej pracy wychowawczej i dydaktycznej. A to oznacza, że nie tylko przed uczniami jeszcze „wiele dróg jest otwartych” (Kołakowski, 2000, s. 64); tych nieodkrytych lub zapomnianych dróg w dziedzinie oceniania i analizowania prac egzaminacyjnych jest wiele także przed nami – diagnostami, egzaminatorami, wychowawcami¹⁰.

---

¹⁰ M. Groenwald, *Nasza przyjaźń nigdy się nie rozstanie – inspirowana Arystotelesem analiza rozwiązań jednego zadania* [w:] „Edukacja. Studia. Badania. Innowacje” 2008, nr 1 (101), s. 91.

Bibliografia

- Bańkowska E., Mikołajczuk A., *Praktyczna stylistyka*, KiW, Warszawa 2003.
- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., *Tekstologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Dumont H., Istance D., Benavides F., *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Warszawa 2013.
- Klus-Stańska D., *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Warszawa 2010.
- Kołąkowski L., *Mini wykłady o maxi sprawach*. Seria trzecia i ostatnia, Wydawnictwo Znak, Kraków 2000.
- Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.
- Pawłowska R., *Czytam i rozumiem... Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Kielce 2009.
- Szaleniec H., Szmigel M.K., *Egzaminy zewnętrzne*, Kraków 2001.
- Tyszka T., *Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowania decyzji*, GWP, Gdańsk 1999.
- www.oke.krakow.pl/kursy/ [2017].